

Arian de Goede

REDBAD

Koning van Friesland

REDBAD
Koning van Friesland

ende nu/ste tot geenen tyden te willen noch
d' Franfche Oerfchappje/noch den waren
Goddienst in 3yn Coninckrijk verbyagen.

VSQVS REGNVM STAVRIE. Wat is: So be-
re het gebiet van Stavoren. Die Francken
'felve qualijk nemende/ende niet gedogen-
de dat haren Daffalen sich jegens haer sou-
den opmachten / hebben doog fatuwendighe
ooylogen/twelcke sy met malcanderen had-
den / dat ongelijc en gewalt enen wijle tijt
doog de bingeren gheien/ ende is naermeels
die selve van Pipinus gevozen geworpen.
Want dese het ghebiet betommen hebden/

AN DE
KONINGE
CHRISTL.

Klabodius
Gatz niet
Jammigen
en laet daer
enke goot
houderij
So verre het
gehuet van
Savoron.

VAn daer gæde na Nim-
megen, alles vertoefende ende ver-
derende wat inden woeghe was / heeft het
selve gemalijcker wijse inghenomen/ ende
dat enen trecken (sonder vtrooyt op tenen
steen laten houten met dese wooyden/11vc

RADBODVS PRIMVS •

als hy die Sueven ende Slaven tot gehooy-
saemheyt gebjaecht hadde/ heeft hoogstun-
men ten verfoeke van S. Willibrordus ende
sine medeghesellen (welcke Radbodus upt
3ynen wische verbyden hadde) met 3yn heyl-
leger in Vrielandt na den Coninck te gaen.
Heeft den selven niet alleen upt Wrecht.
(welck Viltburgum ghenoemt woude)
verjaecht ende verbyden/maer noch 'gan-
sche Alende van Vrielandt tot aen de Westere
zijde inghenomen/ ende onder 3yn ghebiede

gebjaecht. Soude liefstelijc mede die refte
ende quaetieren van Vrielandt betommen
hebben / ten waer sake hy sich verrouwt
hadde in Vrielandt godolijcker leghen/
ende met moassen ende poelen beset/ met
3yn rijckij volck te besacken / in welcke die
Coninck Radbodus geblucht was. Doch
die selve 3me toelijc aen Pipinum ne-
menbe / heloont heeft die Alerarra der
Christelijche selighe na desm tijt in 3yn
Coninckrijk te verbyagen.

Klabodius
blijft be
Christelijc
verjaert aen
te licten.

Klabodius
toest 3yn
Wrecht
bejebert
en gelaecht
van Pipinus.

Welck

Fantasetekening van Koning Redbad in *Chonique ofte Historische geschiedenis van Vrieslandt* door P. Winsenius, 1622.

Arian de Goede

REDBAD
Koning van Friesland

Z&K

Uitgeverij Zomer & Keuning

Uitgeverij Zomer & Keuning
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.zomerenkeuning.nl

Copyright © 2018, Uitgeverij Zomer & Keuning

© 1937-2018 (Erven) Arian de Goede
© 2017 Bewerking, vormgeving: Julius de Goede
ISBN 9789401913805
ISBN e-book 9789401913812
NUR 684

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Ruim een halve eeuw na de dood van koning Redbad II spreekt Una Wiarda met haar broer Gabbe die nu als priester Clemens door het leven gaat.

Una lachte opnieuw: ‘Jouw Christengeloof, broeder, is arm en kaal, je moet het erkennen, er is vijandschap in tegen de aarde, het wil de mensen verlossen, o ja, maar door ze te winnen en op te sluiten in een hemel zonder vreugde, zonder de man en de vrouw, en zonder de tafel met de spijs, de dronk en de vruchten, zonder de jacht en de heerlijkheden van het lichaam – een hemel voor uitgedoofde grijsaards, voor hen die eeuwig willen inslapen en vergeten.’

Haar eigen broer – mag zij hem nog een broer noemen? – is deel van dit kwaad. De vijand, dat zijn de rokkendragers uit de stad met het klooster, de priesters van het kruis, die slaafsheid preken en neergebogenheid! (...) Una leunde zwaarder op het zwaard, zij sprak sneller, luider.

Ja, de dragers van de kruisleer hadden zich ingedrongen. Zij waren nog niet eens het grootste gevaar. Men wist, wie hen op de voet volgde. Het was de Frank, met zijn cijnsmeesters, zijn krijgsknechten, zijn uitheemse wetten – het einde van de vrijheid.

– Theun de Vries in *Wind en avondrood*, 1957

INHOUD

Vooraf	9
Inleiding	II
Deel I	
Friesland, Land en volk, vriend en vijand	13
Het water als grens	16
Friese taal en cultuur	19
De Friezen en de zee	24
Religie en recht	30
Friese schatten	35
Frieslands vijanden	38
De Franken	42
Deel II	
Koning Redbad, Strijder voor vrijheid	53
Koning Adgisl	60
Redbad	67
Aanval en nederlaag 679-688	68
De jaren 688-693	73
Willibrord	76
Vorbereiding en afwachting 693-714	81
Toenadering	85
De innige samenwerking tussen kerk en staat	90
Redbads mislukte doop	92
Gespannen rust	104
Overwinning 714-719	105
Bonifatius	112
Vrede	114
Nawoord	117
Noten	124
Personenregister	126

VOORAF

Het boek *Koning Redbad* verscheen in 1937, de auteur studeerde toen rechten in Utrecht.

Arian de Goede (1915-1957) was rechtshistoricus en mediëvist en publiceerde veel op zeer uiteenlopende terreinen. Hij schreef niet alleen over geschiedenis: ook gedichten, novellen en toneelspel, boeken over de Westfriesche Buurschap, oud-Nederlands procesrecht en de Friese taal. In 1932 was hij een van de oprichters van de *West-Frieze-Styk*, een vereniging ‘ter behoud van de cultuur, de taal en de folklore en ter bestudering van de geschiedenis van West-Friesland’. Arian promoveerde op het onderwerp Westfriesche rechtsgeschiedenis, in drie delen: Swannotsrecht, Waterland en Seventuig (1940-1948).

Tachtig jaar later heb ik mijn vaders boek bewerkt, herzien en aangevuld met nieuwere gegevens. Arians visie op koning Redbad is daarbij onveranderd gebleven: een groot vrijheidsstrijder voor eigen geloof en tegen vreemde overheersing.

Julius de Goede

INLEIDING

Dit is de geschiedenis van Redbad, de grootste koning die het Friese volk ooit had. Koning Redbad was een vrijheidsstrijder; hij vocht tegen vreemde overheersing en hij vocht voor vrijheid van godsdienst. Pas 950 jaar later stond zijn evenknie op: prins Willem van Oranje, die vocht voor dezelfde idealen, godsdienstvrijheid en bevrijding van vreemde feodale heerschappij. De strijd die de Vader des Vaderlands begon zou 80 jaar duren, die van koning Redbad duurde slechts zestien jaar. Zijn verworven vrijheid duurde niet lang, tot de Franken het vrije Friesland – en dan nog maar voor een klein deel – op de knieën kregen. Over Redbads daden, en de omstandigheden van het Friese volk in die tijd, gaat deze geschiedenis.

De spaarzame historische feiten die wij kennen over koning Redbad zijn bijeengebracht uit een aantal ‘Heiligenlevens’, uit Beda’s *Historia Ecclesiastica*¹ en andere historische bronnen. De verhalen daarin over Redbad worden door christenchroniqueurs verteld, zij verhalen van een verbeterd vijand van Christus’ leer. Enkele Frankische kronieken zeggen het hunne over een machtige koning die hun de voet dwars zette bij hun pogingen absolute macht in Noordwest-Europa te verwerven. Deze vijanden spreken over Redbad als hun gevaarlijkste tegenstander. De latere Friese notities die veelal door christelijke geestelijken werden opgeschreven, spreken zelfs van koning Redbad als ‘tha unfrethmonna’, de man van de onvrede.

De herinnering aan de heidense vorst werd met grote ijver besmeurd, maar toch lukte het niet de magische bezieling die uitging van Redbads heldenleven, te doden. De sagen en legenden bleven vertellen over deze wonderbaarlijke vorst en bleven de herinnering aan Frieslands grootste vrijheidsheld levend houden. Het Friese volk bleef de vrijheid liefhebben en

kon nooit hem, die de grootste strijder voor Frieslands vrijheid en recht was, vergeten.

Even talrijk als de Arthurvertellingen in Engeland, zijn de sagen over koning Redbad en even bekend in Friesland, maar daarover gaat het nu niet. Hier worden de historische gebeurtenissen gegeven en zo er is getracht de ware koning Redbad tegen de achtergrond van zijn tijd te schilderen.

Deel I

FRIESLAND

Land en volk, vriend en vijand

In de tijd van koning Redbad, en daarvoor al, woonden de Friezen langs een flink stuk van de Noordzeekust. Hun gebied werd door de Romeinen al *Frisia* genoemd, in het westen werd het begrensd door een zee die *Mare Frisicum* of *Mare Frenesicum* heette, de Friese Zee. De zeespiegel lag in de Romeinse tijd circa twee meter lager dan tegenwoordig.

De noordgrens van *Frisia* lag in het Jutse schiereiland van Denemarken. In het zuiden lag het grensgebied bij het Zwin in Vlaanderen. In het oosten lag de grens in de huidige Duitse deelstaat Nedersaksen, ergens bij Bremen, waarvan ten zuiden de Saksen woonden. Noord-Friesland was het Friese land ten noorden van de Wezer. Het werd, toen de Frankische koning Karel de Grote in 785 Friesland voor een belangrijk deel bij zijn rijk wist te voegen, van de overige Friese gebieden gescheiden.

Ten zuiden van *Frisia* was het gebied Frankisch met Nijmegen als de noordelijkste Frankische stad. De zandgronden in de huidige provincie Noord-Brabant, ten zuiden van de Maas, vormden het overgangsgebied tussen het Frankische en het Friese land. In die tijd was dit heidegebied niet of nauwelijks bevolkt, evenmin als andere dergelijke streken, zoals de Veluwe, Drenthe, zuidelijk Oost-Friesland en enkele gedeelten van Noord-Friesland.

De woongebieden van de Friezen waren de vruchtbare gebieden achter de duinen – een natuurlijke bescherming tegen de zee die ze ‘that wyldehaf’ noemden – en landinwaarts de gronden langs de rivieroeveren en andere waterrijke streken.

Sommige historici menen dat Friesland in de tijd van koning Redbad nauwelijks bewoond werd, op een paar plukjes mensen na die op schaarse terpen verbleven. Ook menen ze dat de oorspronkelijke Friezen, zoals die door de Romeinen werden beschreven, tot een totaal ander volk behoorden dan

de onderdanen van koning Redbad. Dergelijke gedachten zijn te rangschikken in de categorie van de negentiende-eeuwse geschiedenisboekjes die meldden dat ‘de Batavieren in uitgeholde boomstammen de Rijn kwamen afzakken’ om zich in de Betuwe te vestigen.

De Romeinen wisten al te vertellen dat Fries-Saksische zeerovers de Noordzee onveilig maakten en dat deze zich in Engeland vestigden.

Het water als grens

Tussen (de intussen zelfbenoemde keizer) Karel de Grote en de Deense koning zou rond 810 een vrede zijn gesloten, waarbij de rivier de Eider als grens werd vastgesteld. In ieder geval deed deze rivier als zodanig dienst. Op de oude Holsteiner Poort in Rendsburg stond de tekst ‘Eydora Romani Termina Imperii’ (bij de Eider eindigt het Romeinse Rijk). De Noord-Friezen ten noorden van de Eider bleven dus vrij van de Franse overheersing. De soevereiniteit over het Noord-Friese gebied kwam een tijdlang toe aan de Deense koning, tegen wie de Friezen na verloop van tijd ook weer vochten.

Tussen de Elbe en de Wezer lag het Friese land dat nog in de vijftiende eeuw tot Fries gebied werd gerekend en toen aan de bisschop van Bremen was onderworpen, die er het landsheerlijke gezag over had verworven.

De rivier de Wezer wordt al in de eerste geschreven bronnen van het Friese recht, in de *Lex Frisionum*, als grensrivier genoemd. Een van de delen van het autonome Friesland dat in 785 bij het Roomse Imperium van Karel de Grote werd gevoegd, was Oost-Friesland dat in het oosten begrensd werd door de Wezer en in het westen door de Lauwers.

Oost-Friesland was een van de hoofdgebieden van het oude Friesland; zijn territorium was weer verdeeld in kleinere land-

De Friese gebieden, hun burenen en hun Britse vestigingen.

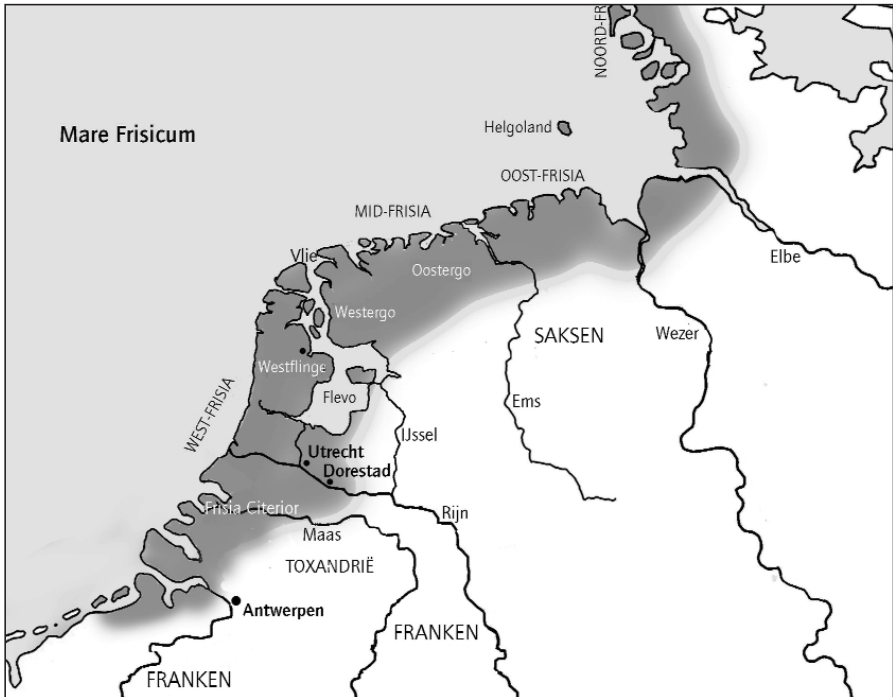
schappen die hoofdzakelijk ook weer door waterstromen van elkaar gescheiden waren. De Eems is vanouds voor Friesland van grote betekenis geweest door zijn goede bevaarbaarheid. Deze omstandigheid maakte dit water tot een noord-zuidhandelsweg van de eerste orde.

De *Lex Frisionum* noemt de Lauwers als grensrivier tussen Mid- en Oost-Friesland. Als scheepvaartroute zal de Lauwers waarschijnlijk nauwelijks betekenis hebben gehad. Aan de naam herinneren nog die van Lauwersoog en Lauwermeer (na de dijkafsluiting van de Lauwerszee). Mid-Friesland is met enkele delen van Oost- en Noord-Friesland het enige gebied waar het Fries nog als volkstaal in gebruik is.

De *Lex Frisionum* noemt het Vlie als de grensrivier tussen Mid- en West-Friesland. De Romeinse historici Pompenius Mela en Plinius vermeldden het in hun tijd als Flevo, later Fle-

vomeer. Het gebied ten westen van het Vlie werd Westflinge genoemd. Een van de Waddeneilanden heet Vlieland, terwijl een van de West-Friese gouwen eens Flehite heette. Het Vlie was de noordgrens van West-Friesland, terwijl de Sincfal (de zeearm het Zwin bij Brugge in Vlaanderen) als zuidelijke grens diende.

De Rijn viel in zee binnen de West-Friese kustlijn, oorspronkelijk bij Katwijk, maar ook via de Vecht in het Flevo-meer en via de Lek bij Hoek van Holland. De grote bevaarbaarheid van dit water tot diep in West-Europa maakte dat deze rivier voor de Friezen werkelijk een gouden stroom mocht heten, die het mogelijk maakte dat we Friese overblijfselen uit

De Friese deelgebieden van Vlaanderen tot Jutland.

vroeger tijden tot diep in het achterland vinden. De Rijn betekende voor de Friezen behalve een bron van rijkdom en voorspoed ook een ramp. Zoals alle grenzen waren oorlogen en andere denkbare wrijvingen er het gevolg van.

De Maas mondde ook in het West-Friese kustgebied in de Noordzee uit, ten zuiden van het huidige Hoek van Holland. Deze rivier vormde een verbinding met het Frankische kerngebied. De rivier hield buiten het Friese machtsgebied wellicht toen al op goed bevaarbaar te zijn en bood dan ook geen belangrijke handelsmogelijkheden zoals de Rijn, de Elbe en de Wezer.

De mond van de Schelde lag weliswaar ook in de West-Friese kustlijn, maar het stroomgebied van deze rivier lag geheel buiten het West-Friese handelsgebied. Ten tijde van Koning Redbad lag Vlaanderen – het oude Kerlingaland – voor een belangrijk deel al geruime tijd in het machtsgebied van de Frankische veroveraars.

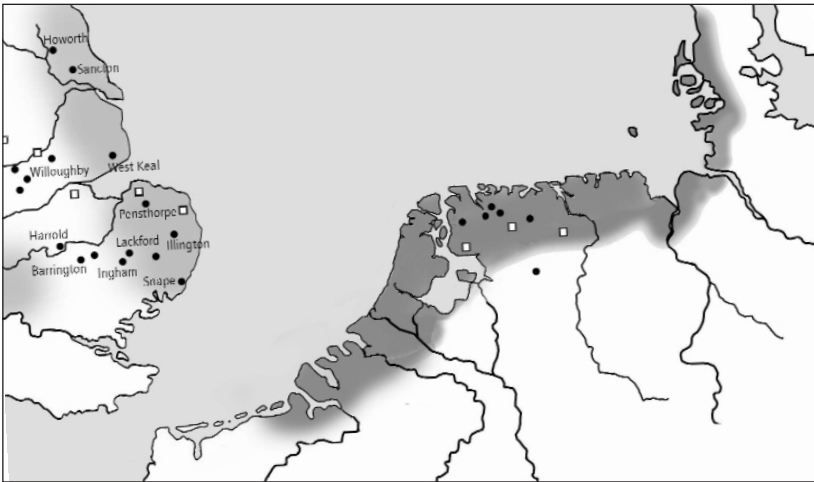
In de zevende eeuw kwam de grootste dreiging voor Friesland van de Franken in Frisia Citerior, waar de belangrijkste Friese havens waren gesitueerd, zoals Domburg aan de monding van de Schelde, en Witla aan de monding van de Maas. Het Friese Dorestad aan de Rijn was wisselend in Frankische handen (tussen ca. 630 en ca. 650) en weer Fries tussen ca. 650 en 679 toen de Frankische hofmeier Pepijn van Herstal het gebied heroverde. Na diens dood heroverde koning Redbad geheel Frisia Citerior en bevrijdde daarmee voorlopig de Friese handelsplaatsen.

Friese taal en cultuur

De Ingveoonse of Noordzee-Germaanse talen vormen een groep sterk verwante talen en dialecten: het Oudfries, Oudengels en Oudsaksisch. Oudfries en Oudengels vertonen binnen die taalgroep zo'n grote overeenkomst dat ze een Anglo-

Friese subgroep vormen binnen de Ingveoonse talen.

In de zomer van 2002 nam het University College London DNA-monsters van honderden Engelsen in Midden-Engeland. Ze worden verbeeld door de witte vierkantjes op de onderstaande kaart. Ook werden monsters genomen van mannen in Friesland. Het bleek dat de Engelse en de Friese monsters volkomen identiek waren. De onderzoeker Mark Thomas² vertelt dat de beste verklaring voor zijn bevindingen is dat de Anglo-Saksische culturele transitie in Midden-Enge-

Overeenkomsten in Fries en Engels DNA en in opgravingen.

land samenviel met een massa-immigratie van het continent in de vierde en vijfde eeuw (naar schatting 200.000 mensen).

Ook Michael E. Weale en Deborah A. Weiss³ onderzochten de Y-chromosomen van mannen van Midden-Engeland en vergeleken die met die in Noorwegen, Wales en Friesland. Zij vonden dat 'de Centraal-Engelse en Friese monsters statistisch niet te onderscheiden zijn'. Deze studie levert daarmee bewijs voor een substantiële Friese bevolking in het vroege Angelsak-

sische Engeland. In deze studie werden genetische gegevens uit monsters van 313 mannen uit zeven steden tussen East Anglia en Noord-Wales genomen. De centrale Engelse steden waren genetisch vergelijkbaar, terwijl de twee steden in Wales daar aanzienlijk van verschilden. Toen die gegevens werden vergeleken met 177 monsters uit Friesland en Noorwegen, vond men de overeenkomst tussen de Centraal-Engelse en de Friese monsters.

De kaart toont ook Friese artefacten (de balletjes) die niet het gevolg van handelsuitwisseling zijn. Dit Friese aardewerk werd gebruikt door Friese kolonisten, geen kooplieden. Hoe archeologische vondsten kunnen aantonen dat er massale migratie heeft plaatsgevonden, toonde J.N.L. Myres⁴ al aan: ‘Zelfs als Beda nooit had geschreven wat hij schreef, zou overduidelijk bewijs komen uit aardewerk. Het grootste deel van de kolonisten moet afkomstig zijn uit de regio’s van hun oorsprong waarnaar hij [Beda] verwees. Veel volken als de Angelen en de Saksen gebruikten de Friese kust als een handige springplank voor hun invallen in Groot-Britannië. De aanwezigheid van keramisch bewijsmateriaal overal in de Friese nederzettingen heeft aanleiding gegeven tot het gebruik van de term “Anglo-Fries” aardewerk, met zijn eenvoudige lineaire stijl, onverschillig of die nu zijn gevonden in Friesland of in Oost-Engeland.’

Engelse plaatsnamen die worden verondersteld te zijn genoemd naar Friese kolonisten zijn: Freiston (‘Boerderij of dorp van Friezen’), Fressingfield, Freston, Frisby on the Wreake, Friston, Frizington, Fryston. Alle met ongeveer dezelfde betekenis.

Van de derde tot de vijfde eeuw trokken de Angelen en de Saksen naar het westen, naar Frisia, waar zij zich vermengden met de plaatselijke bevolking. Dit spreekt bijvoorbeeld uit de

plaatsnaam Sassenheim aan de Friese kust nabij de monding van de Leidse Rijn. De eenheid van Friezen, Angelen en Saksen in hun emigratie naar Engeland spreekt behalve in Friese plaatsnamen ook in de namen van de Angelsaksische koninkrijken als (East-)Anglia, Sussex, Essex en Wessex. Maar geen apart Engels Frisia.

Een andere aanwijzing voor die eenheid zien we in het symbool van het paard dat nog steeds het wapen van de deelstaat Nedersaksen siert. Het werd door de Friezen zowel als door de Saksen als heilig symbool van Wodans witte hengst Sleipnir gebruikt – die overigens acht benen bezat om sneller dan de wind te kunnen gaan. Tot de dag van vandaag is het te zien in de zogenoemde ‘oeleborden’ van boerderijen en op staldeuren. De steigerende witte hengst siert wapenschilden van streken en plaatsen in Oost-Nederland, in het aangrenzende Nedersaksen en ook in Engeland, én het embleem van een voetbalclub uit het oosten van ons land. De legendarische leiders van de Saksisch-Friese oversteek naar Brittannië heetten Hengist en Horsa, hengst en ros, om eens man en paard te noemen. Een kroniekschrijver dichtte:

*Ein hiet Engistus een Vriase een Sas
Die vten lande verdruen was.*

De ene heet Hengist, een Fries een Saks
Die uit het land verdreven was.

Enorme witte paarden sieren nog de hellingen van de heuvels in het Saksische graafschap Kent in Engeland. Historici zijn het niet eens over de herkomst, functie en ouderdom.

Een eerbetoon aan de vrijheidsstrijder Redbad

Dit is de ware geschiedenis van de grootste koning die het Friese volk ooit had. Redbad was onze eerste vrijheidsstrijder; hij vocht tegen oprukkende vreemde overheersing, tegen machtsbeluste Franken, en hij vocht voor vrijheid van godsdienst, tegen christelijke heiligschenners.

Het publiek dat van Redbads avonturen in de gelijknamige speelfilm heeft genoten, zal de werkelijke gebeurtenissen niet minder spannend vinden...

Dit boek geeft, als een van de weinige boeken ooit over de Friese koning, een historische reconstructie van de roemruchte daden van koning Redbad en over de omstandigheden van zijn bedreigde volk in die duistere tijden.

Mr. dr. Arian de Goede (1915-1957) was rechtshistoricus en mediëvist. Het boek *Koning Redbad* schreef hij in 1937, verder publiceerde hij over het Westfrieze Buurschap, Oudnederlands procesrecht en de Westfrieze rechtsgeschiedenis. Zijn zoon, auteur en ontwerper **Julius de Goede**, bewerkte en verrijkte het verhaal van zijn vader tot dit boek.

Z&K

ISBN 9789401913805 NUR 684

9 789401 913805

www.zomerinkeuning.nl